

crkva u svijetu

RAZGOVORI

DIJALOG U CRKVI*

D. Šimundža: Iskren dijalog je sigurno — to je uočio i Koncil — najbolja metoda rada i suradnja u današnjoj egzistencijalnoj eri subjektivnog doživljavanja stvarnosti kad svaki čovjek osjeća povijesno-psihičku potrebu da se čuje i njegov glas, da ne bude, naime, objekt ili samo svjedok, nego subjekt i akter događaja.

Ta psihička potreba današnjega čovjeka i suvremena pokoncilaska gibanja vode nas upravo pred pitanje **dijalog u Crkvi**. Čini mi se da od pravnoga shvaćanja i primjene dijaloga u mnogome ovisi naše crkveno »danas« i »sutra«.

Kako shvatiti dijalog?

Uza svu važnost koju dijalog sa sobom nosi, izgleda da se on rijetko plodno ostvaruje. Nije li tome uzrok u samom shvaćanju dijaloga? Mnogima dijalog služi kao paravan, neki ga smatraju milošću, drugi ga opet uzimlju paritetski, jedni su usko vezani uz njegovo tradicionalno-ekleziološko poimanje, drugi misle da im ta riječ daje pravo da nametnu pravila igre... Kako valja shvatiti dijalog?

N. Bulat: Iako riječ **dijalog** ima široku ljestvicu značenja, čini mi se da nije najprikladniji kad se govori o unutarnjem životu Crkve ili međusobnom odnosu njezinih članova. Možda bi tu bila zgodnija riječ **dogovor**, jer bolje izražava bratsku atmosferu među članovima naroda Božjega. Mislim da bi riječ dogovor jače naglašavala suodgovornost i jednakopravnost svih članova Crkve za ono što se u Crkvi događa. Imam, naime, subjektivni osjećaj da se riječju dijalog izražava određena suprotnost u ideološkim stajalištima. Istina, promatrajući današnje stanje u Crkvi,

* »*Okrugli stol*« Crkve u svijetu. U razgovoru koji donosimo sudjelovali su profesori na *Centralnoj visokoj bogoslovskoj školi* u Splitu: dr Frane Franić, dr Ante Kusić, prof. Mate Grgin, prof. Živan Bezić, prof. Jerko Barišić, prof. Nikola Bulat i urednik *Crkve u svijetu* Drago Šimundža.

osjećamo polarizaciju mišljenja i neku napetost, te se može govoriti o raznim stajalištima. To, možda, opravdava riječ dijalog.

Mišljenja sam da se dijalog u Crkvi mora odvijati na paritetskoj osnovi uz jednu iznimku: kad se radi o definiranju vjerskih istina ili njihovu autentičnom tumačenju. To naime spada na crkveno učiteljstvo. U svim drugim pitanjima nema nikakve smetnje, s teološkog stajališta, za paritetski dijalog. Drugo je pak pitanje je li i koliko je to praktično ostvarljivo i hoće li donijeti zadovoljavajuće rezultate. Inače, ostanemo li pri tome da naši razlozi ili vijeća imaju samo savjetodavni karakter nismo baš puno koraknuli naprijed.

A. Kusić: Nadovezujući na misao profesora Bulata, nadodao bih da dijalog treba shvatiti u prvom redu kao klimu, kao mentalitet, gdje su sugovornici obostrano raspoloženi poštivati snagu razloga, a ne otvoreno ili zamaskirano — vlastiti egocentrizam. Bez toga je uvijek prisutna opasnost da samo jedan govori, a drugi — i ne trudeći se da bude kritičan — da potvrđuje, pa tako i jednom i drugom sugovorniku izmakne mnogo toga što bi u svrhu lojalna traženja istine, ipak trebalo uočiti. Bez takva temeljnog raspoloženja uvijek nam prijeti opasnost od intelektualnog daltonizma, uvjetovanog različitim oblicima karakterološke, intelektualne, individualne, socijalne blokiranosti.

Međutim, budući da je ipak nužno poći od starog načela »*primum vivere*«, dein *philosophari* (naravno — ne u hedonističkom ni utilitarističkom smislu), nameće se problem granice dijalogiziranja. Što se tog problema tiče, ja bih se složio s filozofom Maritainom kad govori kako su agnosticizam, naturalizam i individualizam najveće bolesti modernog doba. Agnosticizam je proširio uvjerenje da je objektivna istina nama ljudima načelno nepoznatljiva. Naturalizam je stvorio za čovjeka pomalo samoubilačku klimu obožavanja gole prirode, i lišio je čovjeka Ideala. Individualizam je stvorio mentalitet neobuzdane samouvjerenosti i tako lišio ljude potrebe oslušivanja i tuđega pulsa. Krajnji rezultat svega toga biva — budući da je neosporna činjenica da mi ljudi »živimo« — to da kriterijem »istine«, kriterijem »dobra« i »zla« u tom našem življenju postaje onaj tko je — recimo tako — jači, spretniji, samoljubniji, »sposobniji«, vrlo često u smislu bezobzirnosti, i tako onda tu završava — dijalog. Dijalog bez nekih granica pretvara se, htjeli ili ne htjeli, u nekakav antidijalog. Granicu dijaloga, meni se čini, treba tražiti tamo gdje pretjerani agnosticizam, naturalizam i individualizam unose **anarhiju i svestranu sumnju** u neke nesumnjive činjenice našeg »života«, individualnog i društvenog. Naglašavam riječ »pretjerani«, jer smo dovoljno svjesni — što se agnosticizma tiče — da nama ljudima svakolika objektivna istina doista nije spoznatljiva, i priznajemo — što se naturalizma tiče — sve vrednote i stvari prirodnog reda, a također — što se individualizma tiče — vrednotu ljudskog dostojanstva. Ali sve to ima također svoj nužni korektiv: agnosticizam u objektivnosti našega realnog i nesamostalnog »života«, naturalizam u našoj »životnoj« nužnosti nekih idealnih sfera, individualizam u našoj »životnoj« nužnosti poštovanja prema komunitarnosti, bratstvu, jednakosti, pravdi, altruizmu i drugim humanističkim usmjerenim karakterološkim strukturama. — Tamo gdje takvi korektivi nužno dolaze u obzir tu treba priznati granicu dijaloga.

Bez priznavanja takvih granica dijalog se zapravo pretvara u besmisao, u nekakvo — veoma opasno raspravljanje o Ničemu. Ako sada tu granicu dijaloga unesemo u kontekst »dijaloga u Crkvi«, što je i htio profesor Šimundža, onda bi stvar, čini mi se, izgledala ovako: kao kršćani, to jest ljudi koji prihvaćaju kršćanski nazor o svijetu i životu, da se naš dijalog ne bi pretvorio u antidijalog, moramo se u dijalogu u Crkvi posebno zainteresirati za problem korektiva pretjeranoga agnosticizma, naturalizma i individualizma. U klimi i mentalitetu dijaloškog kontaktiranja između crkvenog učiteljstva i Božjeg naroda, između pojedinih teologa i teoloških škola, između biskupa i svećenika, između revija i raznih listova vjerskoga tiska, svi skupa moramo suvremenom agnosticizmu pokušati staviti pred oči objektivne istine što ih uključuje i za sobom povlači nesumnjiva činjenica našega ograničenog i nesamodostatnog »života«, — suvremenom naturalizmu pokušati staviti pred oči objektivnu neizbježnost nekih supernaturalnih komponenata našeg »života«, — i suvremenom individualizmu pokušati staviti pred oči objektivnu životnu nužnost komunitarizma, kolektivizma, altrocentrizma i svih ostalih socijalno-korinjskih stavova, sačuvavši u tome načelo osobnosti kao cilja. Ako, u okvirima našega kršćanskog nazora na svijet i život, doista ne bismo bili u mogućnosti dati takve korektive agnosticizma, naturalizma i individualizma, onda je sve naše govorenje, pisanje, propovijedanje, učenje — jedan veliki besmisao, dijaloški antidijalog, raspravljanje o velikom Ničemu, koje bi još k tome bilo vrlo opasno i za pojedinca i za društvo, jer bi ono bilo u stanju prouzročiti mnoge oblike religiozne alijenacije. Vjera kao takva bila bi vrlo opasna obmana, a oni koji bi je propovijedali bili bi društveno opasni tipovi, i bilo bi nužno onemogućiti ih u njihovoj opasnoj raboti.

Ž. Bezić: Dijalog u Crkvi ima svoje **dogmatsko opravdanje**. Postoji npr. dijalog unutar Presv. Trojstva, među Božanskim osobama. Krist — koji je Logos, a također i dia-Logos, jer je Centar kozmosa — također je prakticirao dijalog još od svojega djetinjstva (ona zgoda u hramu), a pogotovu u širenju svoje Radosne vijesti (evangelizacija). Čim je naime postao čovjek među ljudima, osudio se na razgovor. I Crkva treba dijalog, jer je ona narod Božji, zajednica vjernika, obitelj. Drugi vatikanski sabor ga toplo preporuča. U raznim svojim dekretima ga spominje oko 50 puta. Papa Pavao je dijalogu posvetio svoje prvo okružno pismo (encikl. *Ecclesiam suam*). U tom vertikalnom i horizontalnom dijalogu mora biti mjesta i za dijalog teologa: koliko s hijerarhijom, toliko s vjernicima, a najviše među njima samima.

Dijalog između hijerarhije i teologa važan je s dva razloga: crkveno učiteljstvo treba savjet i stručno znanje teologa, a ovi su potrebni pomoći ili autentičnoga tumačenja onih koji naučavaju u ime Kristovo. Teolozi moraju biti u kontaktu s vjernicima da im mogu prenijeti svoje spoznaje, ali i zato da sami uče od vjere čitave Crkve. Teološki pluralizam koji je uvijek postojao u Crkvi, a poslije Koncila došao do puna izražaja, može samo obogatiti našu vjeru i bolje nas povezati s modernim svijetom.

N. Bulat: Slažem se s onim što je prof. Bezić rekao, ali mi se čini da danas nije toliko bit pitanja u tome hoće li unutar Crkve biti dijaloga ili ne. To je već stvarnost koja u Crkvi djeluje i o tome se puno ne ras-

pravlja. Težište je pitanja: kako valja voditi taj dijalog unutar Crkve? Tko je za ovo vrijeme, pa barem i površno, pratio zbivanja u Crkvi, mogao je zapaziti da se dijalog Crkve s drugim vjerskim zajednicama, državnim vlastima i ateistima odvija u dosta zadovoljavajućoj formi. Malo je čudno ali istinito da ima slučajeva kako isti ljudi koji uspješno vode dijalog s ljudima koji ne pripadaju Katol. crkvi izgube nad sobom kontrolu i ne nalaze pravu riječ kad dijalogiziraju unutar same Crkve.

Kako bi, dakle, valjalo voditi dijalog unutar Crkve?

Čini se da pojam dijalog implicite kaže da se radi o nedorečenim stvarima koje treba rasvijetliti i doreći. Stoga svatko tko stupa u dijalog, mora biti potpuno otvoren za tuđa mišljenja i uvijek spreman korigirati svoja mišljenja i svoja stajališta, kad se za to navedu jaki i opravdani razlozi. Tu ne smije biti nikakva »dogmatizma« u mišljenju ako se ne radi o definiranim istinama.

Nadb. Franić: Ovo što je rekao Bulat čini mi se vrlo važno zato što je u nas teško postići pravi ton u dijalogu. Ljudi su skloni apsolutizirati svoja mišljenja. To se često vidi na našim sjednicama, mislim uopće u nas, ne samo na sjednicama raznih vijeća u našoj biskupiji, nego i izvan naše biskupije. Obično ljudi započinju svoje intervente sa »Mi mislimo...« umjesto da se počinje sa »Meni se čini« i da se onda nastavi u mirnom tonu sa sviješću da se svatko može prevariti ili barem ne vidjeti cijelu istinu. Kad bismo u svojim raspravama, tj. u dijalozima unutar Crkve držali taj parlamentarni ili koncilski ton, izbjegli bismo mnoge svađe. A ovako često »dijalozi« unutar Crkve znače svađe, diobe i razdore u Crkvi, tako da oni koji Crkvu ne vole priželjkuju da tih naših »dijaloga« bude što više. Te bismo opasnosti morali biti svjesni. Zato moramo paziti na to da se ne svađamo i ne stvaramo stranke, ako se ne slažemo u definiciji npr. supstancije ili osobe ili u tumačenju pojedinih mjesta iz Sv. pisma koja tumačenja nisu još od Crkve definirana ili s obzirom na strukturu Crkve koje bismo mogli usavršavati na ovaj ili onaj način. Ja sam u toj stvari za što veći paritet. Posebno sam za to da biskup bude u životu što bliži svećenicima, da dijeli s njima zajednički život i upravu. Ali sam opazio da koji put savjetnici teško primaju suodgovornost. Uopće, i svećenici i laici očekuju brza rješenja s neba, tj. odozgo i onda kad ta rješenja ne dolaze, jer često i ne mogu doći, onda se ne štede kritike. Svaljuje se uvijek sva krivnja na one odozgo, konkretno hijerarhiju. To je jedna vrst alienacije i bježanje od suodgovornosti. Imamo takav slučaj kad naše katoličko novinstvo trajno pravi pritisak na biskupe da pronađu neko čudesno rješenje tzv. hercegovačkog pitanja, a samo to novinstvo nije nikada sugeriralo neko konkretno rješenje koje bi bilo prihvatljivo. Možda ćete mi onda reći da sam i ja za demokratizaciju Crkve. Odgovaram da jesam, ali za onakvu kakvu vidimo u Evanđelju i u prvoj Crkvi. Za takvu pak evanđeosku demokratizaciju bio bi prvi uvjet ekonomsko i po mogućnosti kulturno izjednačenje svećenstva. Znadete i sami da smo u tome kušali nešto izvesti te ustanovili i neki odbor, ali smo ostali na mrtvoj točki. A dok se to ne ostvari dijalog će biti uvijek u napetosti.

Ž. Bezić: Napetost u vođenju dijaloga, istina, nije dobra stvar, ali bolje je i to nego da ga nema. Dijalog se može izroditi kad se pretvori u mono-

log, polemiku ili naglašavanje drugih. Katkada se pod izlikom dijaloga zauzima monopolistički položaj u štampi, formira se zatvoreni klan, koji onda, razumije se, mora naići na otpor ostalih. Tada se klan proglašuje napadnutom tvrđavom progresa iz koje se puca na sve one koji nisu istomišljenici. Još je veća nevolja ako se potpuno zašuti, resignira ili povuče u »podzemlje«. Kad čovjek pođe u tzv. »unutarnju emigraciju«, formira svoju posebnu sektu ili se ukopa u neku »podzemnu crkvu«, onda više nema dijaloga, prekidaju se veze s braćom po vjeri. Daleko manje je zlo konstestacija, jer se tu još vodi računa o drugome. Samo nije dobro što se često gubi strpljenje pa se s riječi prelazi na djela, ili nasilje. Osporavanje putem nasilja onemogućava dijalog.

D. Šimundža: Sve ovo što se danas u Crkvi događa treba gledati u njegovu povijesnom i psihološkom kontekstu. Dijalog nameću stvari, ali ga isto tako nameće psihička potreba današnjega čovjeka. Odjek evolucija i revolucija snažno se osjeća na tlu Crkve. Današnji je čovjek, bio on vjernik ili ne, dijete svojega vremena. Stoga naš dijalog mora zadovoljavati i ispuniti nade ovoga našeg vremena. Nije, dakle, dosta gledati na dijalog u uskim granicama teološke misli, treba mu prijeći i pogledati ga iz kuta životne stvarnosti i suvremenih kretanja. Dijalog se danas ne može ograničiti na pitanja o nevažnim stvarima. On mora postati metodska jedinica i to s određenom funkcijom.

U Crkvi se očito događa ono što se već odavno dogodilo u obitelji. Danas otac obitelji nije više ono što je nekad bio. Skladna je obitelj tamo gdje djeca (koja uostalom više i nisu djeca) zajedno odlučuju sa svojim roditeljima. Mi, naime, ne možemo očekivati da će gro naših vjernika i svećenika docilno prihvatiti ono što im se reče. Oni su u javnom životu naučili na drugačiju praksu. Tu ni Crkva ne može biti iznimka. To danas ne bi ni valjalo. Tko radi (ili o kome se radi) neka donosi i odluke. Tko donosi odluke, neka snosi i odgovornost.

Ž. Bezić: Dobro je uzeti u obzir da je dijalog psihološka potreba. Ljudi se afirmiraju ne samo djelom, nego i govorom. Govor i još više razgovor dokazuje nečije postojanje, pravo na riječ i suodlučivanje, osjećaj partnerstva i jednakosti, smisao za odgovornost i opće dobro. Netko je duhovito opazio da je prije važno kao temelj filozofiranja Descartesovo načelo *Cogito, ergo sum*. Danas vrijedi drugačiji argument *Loquor, ergo sum*.

Naš dušobrižnički je rad nemoguć bez kontakata s vjernicima. Taj se pastoralni dodir ostvaruje kroz susret i razgovor. Može npr. auto imati izvrstan motor, rezervoare pune benzina, odlična vozača, ipak se neće pokrenuti dok se ne uključi »kontaktni ključ«. Taj kontaktni ključ — to je dijalog.

Funkcija dijaloga u crkvi

D. Šimundža: Da bi, međutim, naš dijalog mogao ispuniti svoju zadaću: ispravljati naša mišljenja, rušiti naše komplekse i zatvorenost, mijenjati odluke..., mora imati svoju ekleziološku ulogu prema načelu: u diskutabilnim stvarima odlučuje istina i razložitost argumenata.

Ovdje se, dakle, nameće pitanje funkcije dijaloga u Crkvi.

N. Bulat: Pitanje smisla ili, bolje, funkcije dijaloga u Crkvi dosta je složena stvar. Čini mi se da danas ima dosta pitanja u Crkvi koja treba

rješavati i raščišćavati. Po mojem bi mišljenju baš u tome bila funkcija dijaloga u Crkvi: u raščišćavanju tih pitanja. Treba dopustiti da svatko, na onome području gdje se osjeća spreman, sa zreloom odgovornošću iznese svoje mišljenje. To će mišljenje vrijediti, naravno, koliko vrijede razlozi. Na praktičnom pastoralnom i socijalnom polju neće, možda, biti toliko teškoća. No i tu treba biti elastičan jer se isti recept ne može primijeniti za cijelu Crkvu. Na teološkom polju treba dati teolozima slobodu u istraživanju, no ipak konačna odluka u temeljnim pitanjima pripada učiteljstvu Crkve, kako je već prije rečeno.

A. Kusić: Malo prije je prof. Šimundža rekao da u diskutabilnim stvarima odlučuje istina i razložitost argumenata. To je sasvim ispravno i to nitko ne može nijekati. U našem slučaju je indiskutabilna istina »život« čovjeka kao individuum a i kao društvenoga bića; ostale diskutabilne istine u vezi s tim moramo lojalno istraživati, svjesni također indiskutabilne istine da pretjerani agnosticizam, individualizam i naturalizam vode u nihilistički egocentrizam koji — budući da je u krajnjoj liniji samoubilački — »per absurdum« dokazuje svoju logičku i ontološku neodrživost. Što se tiče samog dijaloga u Crkvi: ako kršćanstvo nije sposobno dati sadržajne korektive protiv takva nihilističkog egocentrizma, onda ono nije ništa drugo nego gradnja kuće bez nacrt a i temelja — Sizifov posao, vrlo štetan jer je uzaludan.

Meni je sasvim uvjerljiva sadržajnost korektiva što ih kršćanstvo pruža protiv nihilističkog egocentrizma. Međutim, mi smo u praktičnoj primjeni tih korektiva često u povijesti pa i danas zatajili. Baš zato mi se čini da bi glavna funkcija našega dijaloga bila u razbuđivanju svijesti svih članova naroda Božjega — razbuđivanju iz neevanđeoskog egocentrizma koji je koji put znao učiniti od crkvenih poglavara nezasitne svjetovne vladare, od biskupa »knezove«, od svećenika »velečasne«, od kršćana kolonizatore i eksploatatore. Posljedice egocentrizma jesu brojni propusti koje smo mi kršćani — uz inače mnogo dobra koje je kršćanstvo u povijesti ostvarilo — činili, a i danas, možda činimo. Često smo više pazili na neke formalistički shvaćene liturgijske propise negoli na socijalne i moralne stvarne propuste. Često smo strpljivost uzimali u značenju: ići linijom manjeg otpora, »poniznost«: ne usuđuj se izraziti svoje kritičko mišljenje, »skromnost«: prepusti stvar drugima. Meni se čini da je glavna funkcija dijaloga u Crkvi da kršćani, na nivou osoba i institucija, preispitaju svoju odlučnost u borbi protiv uspavljujućeg egocentrizma. Učinak takva preispitivanja morao bi biti onaj Bergsonov »duševni dodatak« našem materijalnom napretku.

Sam je Guardini zapazio da smo mi zapadni kršćani napravili u povijesti mnogo nasilja. Nedavno sam bio u Španjolskoj i kao kršćanin bio sam neugodno impresioniran podatkom da je u toj kršćanskoj zemlji još u neposrednoj prošlosti 1500 veleposjednika gospodarilo jednakom površinom zemlje kao 8.000.000 seljaka. Mi smo kršćani zaboravljali na ono što je grčki crkveni otac sv. Maksim još u 7. st. unio u kršćansku misao: kategoriju »ergasteriona« (radilišta), gdje vjerenici ne smiju shvatiti život egocentrički kao odmaralište, nego kao radno mjesto na kojemu uvijek moraju transformirati prirodu vodeći je sve većim oblicima sjedinjavanja. O funkciji dijaloga još bih dodao: ta funkcija je danas u tome da kršćani u svjesnoj orijentaciji istine, pravde, ljubavi i slobode nastoje »humanizir-

rati kršćansko nastojanje« i »kristificirati ljudske napore«, kako je to sažeto kazao p. Teilhard de Chardin — i to na osobnom planu i planu organizacijskih struktura Crkve.

D. Šimundža: Dijalog, očito, mora imati svoju praktičnu primjenu i ulogu u Crkvi posebno danas kad dolazi do različitih shvaćanja o crkvenim strukturama i organizaciji čak na razini episkopata, teoloških škola i pojedinih grupacija... Mi znamo da su u prošlosti povijesno-sociološke prilike utjecale na crkvenu organizaciju, disciplinu pa i na samu eksplicijaciju vertikale. Nije li došlo vrijeme da o suvremenim i još više budućim strukturama crkvene organizacije, administracije, discipline... odlučuje iskren i razložit dijalog? Ja mislim da mi danas ne smijemo zane-mariti **vox populi i signa temporis**.

N. Bulat: U vezi sa strukturama Crkve slažem se s ovim što je spomenuo prof. Šimundža. Čini mi se da Crkva danas traži sama sebe ili, bolje, način da sama sebe izreče, iskaže onim sredstvima i jezikom da čovjek našega doba u njoj odmah prepozna lik Isusa Krista. To su porođajni bolovi iz kojih se rađa nešto novo. I nitko od nas još ne zna kako će taj novi lik Crkve izgledati sutra. No, kakav god bio taj novi lik, svi ćemo za nj biti odgovorni. Nijedan član Božjeg naroda ne može sa sebe zbaciti svoj dio odgovornosti niti tko može prisvajati samo za se tu odgovornost. Crkva je organizam koji se razvija, kvasac koji se širi. Ako se pak zbog te unutarnje životne snage mijenjaju neke strukture u Crkvi, to je znak njezine vitalnosti. To moramo pozdraviti. Unutarnji život Crkve prerastao je neke stare forme i one moraju ustupiti mjesto novima. Ipak postoji opasnost od brzopletosti da se sa strukturama ne zahvati i u živo meso Crkve. Ali je jednako opasno kad se beskrajno odugovlači rješenje pojedinih problema. Umjetnost je u pravo vrijeme uhvatiti Kairoso za čuprak na glavi.

Zato sva teška pitanja treba ozbiljno i dogovorno rješavati. Nije dobro da se praktične odluke donose u činovničkim kabinetima centralnih ustanova u Rimu. Treba oslušivati i konzultirati glasove sa terena, mišljenja onih koji su bliži životu.

Nadb. Franić: Smatram da se funkcija dijaloga ne zaustavlja ni pred definiranim istinama, jer i te istine, kao i istine koje se nalaze u Sv. pismu i božanskoj predaji, možemo sve bolje shvaćati ili sve bolje izražavati. Pogotovu je dijalog potreban u disciplinskim i pastoralnim pitanjima u Crkvi te u našim odnosima s kršćanima, nekršćanima i ateistima. U tome bi trebalo da naši profesori bogoslovije odigraju važnu ulogu jer oni imaju prigodu i dužnost da se s tim pitanjima bave više nego drugi. Zato sam mislio da bi oni trebali preuzeti i vodstvo našega vijeća za ekumenizam i dijalog s nekršćanima i ateistima. U stvari, nema ništa gore nego indiferentizam prema vjerskim pitanjima i vjerskom životu. Vidite, papa može sam upravljati Crkvom uz savjetodavne organe, tj. kongregacije i sinoda biskupa. Ali može upravljati Crkvom sa saborom, velikim i malim (»mali koncil« smatram izabranu redovitu sinodu biskupa koja bi radila na način velikoga sabora). Sjetimo se koliki su odjek u Crkvi imali dokumenti Vatikanskog II sabora, koliki su odjek imale divne enciklike, recimo, Pija XII. One bi mogle stajati uz bok saborskih dokumenata. Pa ipak moramo konstatirati da su saborski dokumenti imali

daleko veći odjek i prema tome veću efikasnost nego dokumenti Pija XII. To se tumači psihološki, ne dogmatski. Što veći broj sudjeluje s odgovornošću u sastavljanju nekih uredaba, to te uredbe, odluke, zaključci imaju snažnije društveno djelovanje. Ali i pri tome moramo sačuvati hijerarhijsku strukturu Crkve.

Ž. Bezić: Dobro je ono prof. Bulat naglasio da je funkcija dijaloga i u tome da se razmišlja o mijenjanju crkvenih struktura. Ali ne mislim da bi to morala biti jedina i bitna uloga dijaloga. Razgovor ili, kako on kaže, dogovor ne mora se voditi samo o strukturama i biti uperen protiv struktura. Meni izgleda da je osnovna funkcija dijaloga pozitivna i konstruktivna: izražavanje bratske ljubavi, potreba solidarnosti i radost što smo skupa.

N. Bulat: Mislim da se iz onoga što sam rekao ne može zaključiti da je glavna funkcija dijaloga rušenje struktura. Istakao sam i ostajem pri tome da je danas prva funkcija dijaloga raščišćavanje gorućih problema u Crkvi. Mijenjanje struktura Crkve dolazi kao nužna posljedica njezina unutarnjeg života i vitalnosti da se može prilagoditi novonastalim prilikama.

D. Šimundža: Očito, funkcija bi dijaloga bila da izgrađuje. Ali, želi li izgrađivati, on nužno mora i rušiti. U svakom slučaju dijalog nas mora prisiliti da budemo kritičniji, osloboditi nas kompleksa samodopadnosti, probuditi u nama suodgovornost . . .

J. Barišić: Dijalog je plod zrelosti današnjega čovjeka. Nemoguće je zamisliti današnje društvo bez dijaloga. Kako Crkva živi u ovome vremenu, dijalog se mora voditi i u samoj Crkvi, dakako uz specifične modalitete. Dijalog bi u Crkvi trebao biti služenje, suradnja. Hijerarhijska struktura Crkve mora postojati, dijalog je ne smije rušiti. I prije je u Crkvi bilo dijaloga, ali više auktoritativnog tipa. Danas treba da to nekako bude u horizontali, da se vertikala ublaži. Narod je zreo i treba ga uključiti u suodgovornost Crkve. Kao što je prije u društvu, u poduzećima i u obitelji, odnos bio auktoritativan, a danas je ublažen, tako treba i u Crkvi. Treba sačuvati hijerarhijski auktoritet, a ipak čuti mišljenje Božjeg naroda. Nešto kao u prvom Crkvi.

M. Grgin: U vezi s funkcijom dijaloga, ja bih se osvrnuo na njegov paritet. Ta riječ, čini se, u vertikali Crkve ima prizvuk, osjećaj dispariteta. Poslije II vatikanskog sabora stvorene su nove strukture, ali su pravno postavljene kao savjeti: sinod biskupa, biskupska vijeća, župska vijeća itd. Članovi tih vijeća imaju osjećaj da ovise o dobroj volji hijerarha ili, kako se izrazio prof. Šimundža, o njegovoj milosti. Već je tradicionalno biskup imao savjetnike u kanonicima te ih je u nekim slučajevima morao pitati za savjet, u drugim opet dobiti njihov pristanak da bi mu odluka bila valjana. Mislim da bi se i ova nova vijeća morala tako pravno odrediti da bi u nekim pitanjima došlo više do pariteta, te bi biskup ili župnik bili dužni u nekim stvarima tražiti njihovo mišljenje, a u nekim pristanak. Posebno bi to trebalo funkcionirati u pitanju, recimo, kazna, premještaja i sl., naime, kad se radi o osobi. Kad bi se tako formulirala ta vijeća, njihovi bi članovi postali svjesniji svoje odgovornosti, jer bi osjetili bar u nekim pitanjima određeni paritet. Ipak ta vijeća ne bi smjela rušiti hijerarhijsko uređenje Crkve.

A. Kusić: U ovo naše doba, kad je — kako to zapaža Chenu — došlo do izražene pojave socijalne svijesti, do »Mi«-relacije koja je istisnula dosadašnju »ja« i »ti« relaciju, dobro je da u Crkvi nestanu strukture i institucije čija je funkcija anakrona. Nužno ih je zamijeniti efikasnijim oblicima. Potrebno je dobro razlikovati Crkvu kao organizaciju i kao organizam. I to dobro uočiti Crkvu kao o r g a n i z a m. Ako organizacione strukture ometaju rad organizma, treba ih promijeniti. Takve su se strukture mijenjale u povijesti i mijenjat će se i dalje. Po organizacionom karakteru Crkve — pape, biskupi, svećenici bili su najprije slugu slugu Božjih, onda pomalo gospodari slugu Božjih, a sada se ponovo vraćamo, sigurno na drugi način, prvoj dobi kršćanstva, gdje ćemo opet biti slugu slugu Božjih. Usprkos mijenjanju struktura Crkva nije i ne može pregaziti vrijeme. U pitanju je samo to da se očuva efikasan rad organizma.

Organizam efikasno djeluje ako svi organi pravilno djeluju: i srce, i mozak, i ruke, i noge . . . Ako ljudi koji vode brigu o Crkvi ne uspiju u suodgovornom dijalogiziranju sa sredinom u kojoj rade pronaći zajednički jezik, crkvena će se lađa prazniti. Ali, ako, s druge strane, suvremeni kršćani ne pronađu zajednički jezik sa svojim vodstvom i poštovanje prema njemu, crkvena će se lađa nasukati, bit će vrlo oštećena.

Tu se sada nameće problem kriterija: kriterija za usklađivanje naravnih i vrhunarnih vrednota, kriterija za usklađivanje kompetencija između crkvenog učiteljstva i članova Božjeg naroda, kriterija za motiviranje razboritog prihvaćanja Crkve.

D. Šimundža: Ako mi želimo uopće konstruktivan dijalog, moramo prihvatiti i eventualne manjkavosti te metode. Naš dijalog ili čak nove strukture nisu nikakva magična formula. Bilo je i bit će pogrešaka. Ali stvar je u tome da krenemo jednom naprijed, da ne mislimo da je **samo ono i sve ono** što nam je prošlost ostavila dobro i sveto. Nova svijest današnjega čovjeka traži novi poredak i nove metode rada. Govoreći o temi dijaloga, čini mi se da moramo prihvatiti javnu kritiku, raspravljanje o nekim delikatnim pitanjima, objektivnost informacija, pluralitet mišljenja . . . Mi se i suviše često u Crkvi vrtimo oko hijerarhije. No, nije u pitanju hijerarhija. U pitanju su administrativno-organizacijske strukture Crkve koje imaju malo temelja u Evanđelju. Crkvi su nužno potrebne strukture, potrebna joj je organizacija. I nije stvar u rušenju. Srušimo li jednu, uspostaviti ćemo drugu. Stvar je u traženju boljega. I to traženje treba jednom za uvijek prihvatiti kao metodska jedinicu, a ne smatratiti ga heretičnim.

Dijalog i grupacije u Crkvi

D. Šimundža: Čini mi se da smo svi pomalo auktoritativni. Tražimo npr. dijalog s višima, a nerado ga prihvaćamo s nižima ili čak međusobno, Kao da dijelimo ljude prema Platonovoj ljestvici vrednovanja. A taj bi mentalitet morao nestati. Ako biskupi, recimo, ne smiju zahtijevati **oboedientiam rationis**, ne bi to smjeli zahtijevati ni ideolozi novih strujanja. Mislim da je za Crkvu najvažnije jedinstvo. Ili, da budem bliži, **za naš hrvatski narod bitna je sloga i jedinstvo**. I danas kad smo svi mi, ateisti i teisti, svjesni te maksime u nacionalnom području, morali bismo

na to računati i u crkvenom području. Nije li razgovor o dijalogu prilika da se dotaknemo pitanja skupina unutar Crkve?

Nadb. Franić: Pitanje skupina u Crkvi je danas, gotovo bih rekao, odlučno pitanje. Nema ništa opasnije nego kad se pojedinac ili skupina pojedinaca zatvore od zajednice pa, bez obzira na zajednicu, počnu naučavati neku svoju teologiju, svoju dogmu, svoj moral... svoju liturgiju. Skupina može biti, jer je to ljudska pojava, ali svaki pojedinac, svaka skupina moraju ostati otvoreni prema ljudskoj zajednici. Ne smije se raditi na principu ćelija tako da je onaj najuži krug upućen u sve, a drugi ovisno o tome koliko su blizu tom centralnom krugu. To otežava pa i onemogućava dijalog. Crkva nije neka politička organizacija u kojoj se želimo dokopati vlasti. To je duhovna organizacija i duhovni organizam koja zajedničkom suradnjom, kako je istakao naš pravnik prof. Grgin, propovijeda Evanđelje, te se u pastoralnom životu služi očinsko-bratsko-prijateljskim radom kao što naglašava naš pastoralist prof. Bezić. Pri tom svakako treba imati na umu teologiju i praksu križa.

Ž. Bezić: U vezi s onim što je rekao don Drago može se kazati i ovo: istina je da u Crkvi ima suviše auktoritativnosti, ali ne nedostaje, osobito u ovo zadnje vrijeme, ni tzv. »profetizama«. Svi se smatramo prorocima, svi smo uvjereni da posjedujemo karizmu Duha Svetoga. Možda u nekih ljudi postoji, da se tako izrazim, i »karizma« oholosti. Previše se drži do vlastitoga mišljenja, od njega se ne odstupa, a k tome nas goni želja da ga nametnemo drugima. To je nezdravo. Tu bismo svi mogli učiniti jedan ispit savjesti. Opasno je kad se netko umisli da je prorok, da on jedini i u svemu ima pravo.

A. Kusić: Meni se ovdje nameću dvije usporedbe s dvije atmosfere pojave: pojava klime i pojava duge. Ako je klima zdrava, mnoge se bolesti neće ni pojaviti. Što se tiče dijaloga u Crkvi, ako je klima zdrava, dobronamjerni će ljudi raspravljati bez zakulisnog intriganstva, bez želje »obori da ne budeš oboren«. U zdravoj dijaloškoj klimi neće se ni pojaviti bolesti institucionalnog i osobnog samoobožavanja i egocentrizma. U nezdravoj klimi dijaloga, gdje samo jedan govori »određujući«, a svi drugi »govore« slušajući — u takvoj će se klimi pojaviti opasna bolest »zle krvi«, te se do same istine nikada neće doći. Da bi smo stvorili zdravu klimu, nužno je u sve kršćanske svijesti unijeti ono čemu nas uči pojava duge koja isključuje ono »ili crno ili bijelo« te spaja svoje svjetlosne valove po »načelu »i-i«. Dijalog u Crkvi mora biti spektar skladnih boja, bez isključivosti dijeljenja na crno i bijelo, a u ono »sivo« treba unositi sklad snagom argumenata što ih u međusobnoj ljubavi iznose sugovornici.

D. Šimundža: Priznajem da je opasno za zajednicu kad se u njoj počnu javljati samozvani proroci ili isključivost boja. No smatram da su takve pojave moguće u jednoj zatvorenoj i auktoritativnoj klimi. Treba pustiti da stvari izađu na čistac, da prođu kroz sito i rešetko kritičkog konfrontiranja pa se nitko neće hvaliti svojim proroštvima i karizmama. Potrebno je da se u našem hrvatskom podneblju stvara zdrava klima javnog dijaloga i kritike. Samo će nas to dovesti do pravog jedinstva u raznolikosti.